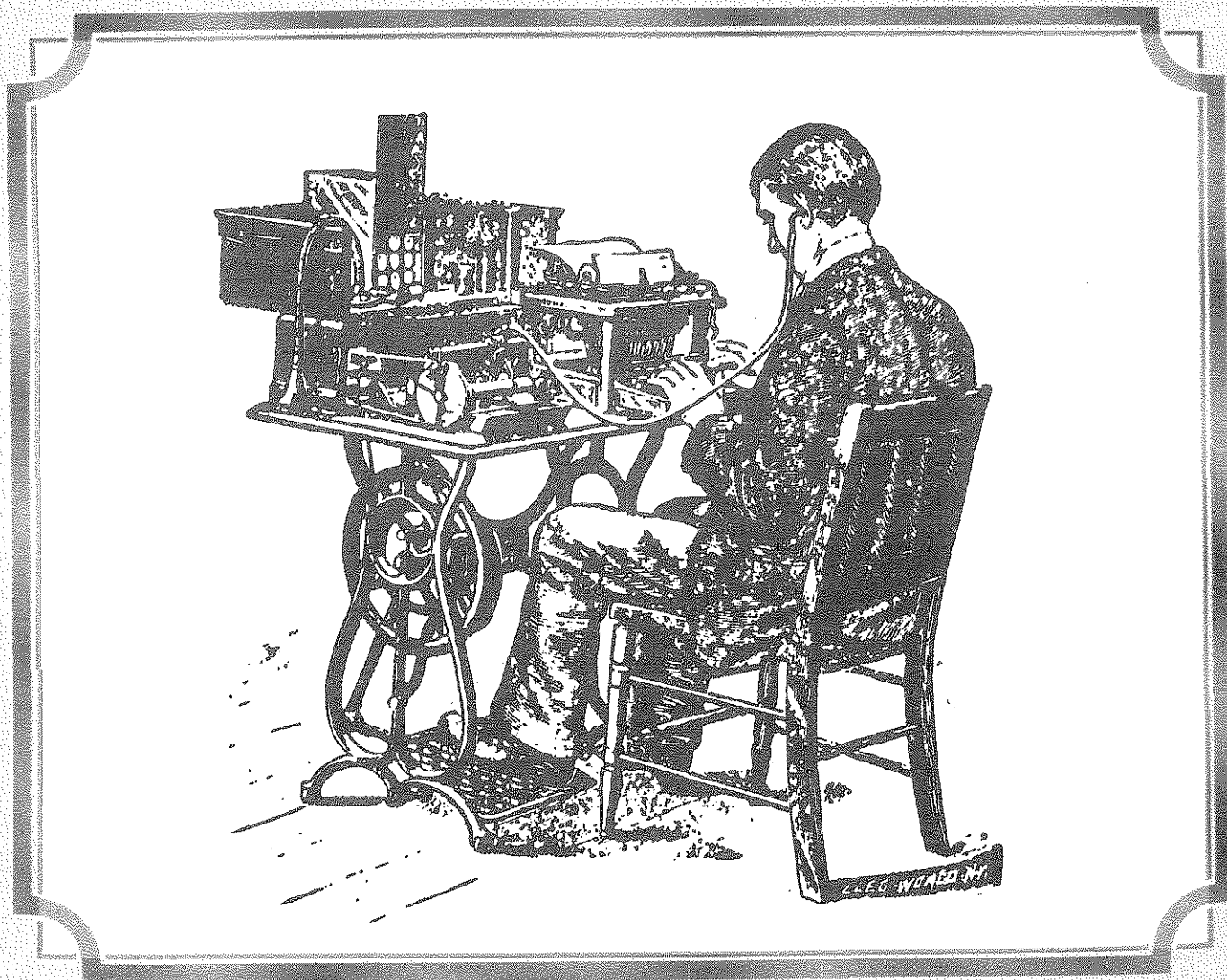


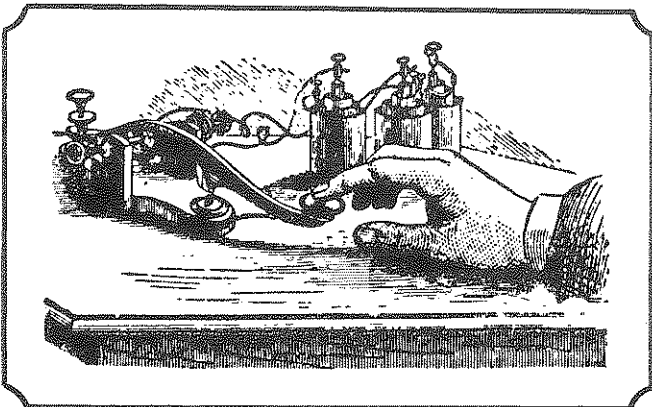
היהודים בסוכנויות הידיעות הטלגרפיות

מוולף ורויטר עד פוליצר

מנחם בלונדהיים

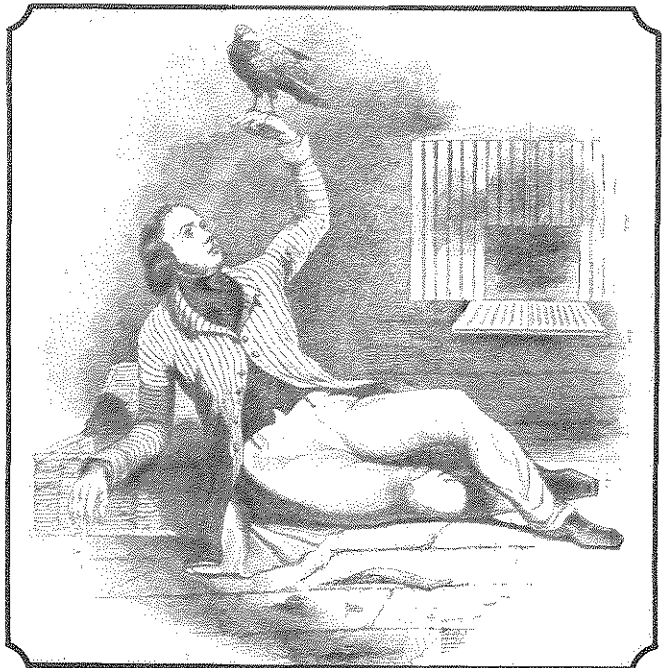


מהירות וקלות על ידי בעלי ניסיון רב בהגות מופשטת ובחישוב תוצאותיהן הרחוקות של הכרעות בהווה.² טלמון חזר במקומות שונים על תפיסתו, שהיהודים במאה וחמישים השנים האחרונות מילאו תפקיד של "מסמרים ויתדות במשק העולמי". "הם תאמו להפליא את הדימוי הקלאסי של הצירים וגלגלי השיניים בכלכלה ובחיים הפוליטיים של אירופה", כותב טלמון במאמרו על "יהודים ומהפכה". בהקשר זה ברור לו, ש"לא היה זה מקרה, כי יהודים היו מייסדיהן של הסוכנויות הטלגרפיות הראשונות, ונימנו עם הבולטים ביוצרי העתונות האירופית המודרנית."³ חשוב כמובן לראות את תפקידם של היהודים בסוכנויות הידיעות בהקשר הכללי של מקומם של יהודים בחברה ובכלכלה האירופית, ועוד נידרש בהמשך לטיעוניו של טלמון. עם זאת דומה, שיש מקום לליכון מדוייק יותר של הויקה הספציפית בין יהודים לתקשורת. נראה ששאלה זו, כמקרה פרטי של ההשתלבות היהודית בחברה ובכלכלה, יכולה להיות מוצגת במסגרת עצמאית ואולי מבטיחה לא פחות — בהקשר המובהק של חקר התקשורת. גם מתוך פרספקטיבה של חקר התקשורת נראה, שניתן עוד להעמיק בממד הכמו תעסוקתי של שאלת היהודים וסוכנויות הידיעות. גיימס קארי, מהבולטים בחוקרי התיאוריה החברתית של התקשורת ההמונית, במסתו החשובה על "מהפכת הקומוניקציה והמתקשר המקצועי" * רואה חשיבות להגדרת קבוצה מגוונת של מקצועות וכישורים כממלאים מבחינה פונקציונלית תפקוד חברתי דומה, זה של תקשור מקצועי. מהפכת התקשורת המודרנית, שראשיתה בהמצאת הטלגרף, היא שהביאה להתפתחות המשמעותית של פונקציית המתקשר. לדעתו, התפתחות הפונקציה הזו מתבלטת בהיותה "הממד הפחות נחקר של מהפכת התקשורת."⁴



רויטר התחיל את הקריירה שלו בעזרת דואר יונים (מימין). בהמשך לחצו הרבה אצבעות על "הדק" הטלגרף.

"תאמר: אהיה רב — לא למדתי תורה... תאמר: תפוס מרצע — הנה ניטל עוקצה... שמה שואב מים — נשכרו הכדים... אנה איפה אני בא?" התסכול התעסוקתי בשורותיו הסטיריות של ביאליק, כשהוא מוסב ליהודי אירופה כאמצע המאה ה-19, יכול לשקף את תסכולו של עם העומד בפני שבירת כלים תעסוקתיים. האמנסיפציה העניקה את האפשרות החוקית, אך לא העמידה תנאים מעשיים, שיאפשרו ליהודים לפרוץ לתחומי תעסוקה שהיו סגורים בפניהם עד אז. טבעי לכן, שיהודים אצו לנצל הזדמנויות תעסוקתיות חדשות, שנוצרו בעקבות חידושים מדעיים וטכנולוגיים וכחלק מן המהפכה התעשייתית.¹ סוכנות הידיעות הטלגרפית — כדוגמה אופיינית לעיסוק, שלא היה קיים בעבר ושנוצר בעקבות המצאה טכנולוגית — טבעי שמשכה יהודים מוכשרים, הרדופים על ידי הצורך למצוא תחום פעילות מקצועי פתוח. דומה, שניתן להעמיק מעט הסבר פשוט אך משמעותי זה. בכניסה לתחום התקשורת הטלגרפית של חדשות, יהודים לא רק ניצלו מקור תעסוקה חדש; הם למעשה יצרו אותו. אין כמובן להניח שרויטר, כשפתח שרות אינפורמציה מסחרי המבוסס על ניצול נתק במערך התקשורת הטלגרפית בין אאכן לבריסל, חזה את האירגון חובק העולם שבראשו עמד מאוחר יותר. יחד עם זאת, עצם התפיסה, אולי החזון, של האפשרויות הגלומות בניצול וביישום של טכנולוגיה חדשה היא משמעותית. פירושה ראייה אל מעבר להווה וניתוחה המחושב של מציאות, שעדיין איננה קיימת. יעקב טלמון, במסה רבת השראה על "ההיסטוריה היהודית, משמעותה האוניברסלית וייחודה", טוען להתאמה מיוחדת בין אתגרים רעיוניים מסוג זה לבין מסורת החשיבה היהודית. "הקשר המופשט, הרציונלי", כותב טלמון, "המחבר אינסוף פרטים נפרדים, נתפס ביתר



* תסולה לי מידת חופש מסוימת כשימוש הלשוני כאימוץ המונח "מתקשר". בעוד שלמיטב ידיעתי ה"מתקשר" איננו מוכר לעברית התקנית, הוא מתחיל להישמע פה ושם בהקשר של אנשים המוצאים את פרנסתם מאמצעי התקשורת, דוגמת עורך הצלם בטלוויזיה, הכתב העתונאי או איש חברת הביפרים. ננסה לתפוס חזקה על המלה, כמנוח לציון ה-Communicator.

מדינתיים לגבי מידת ההשתלבות או ההיבדלות התרבותית, אך נעלה מכל ספק הוא, שיהודים חיו בו זמנית בשתי מערכות נפרדות של תוויה ותודעה. מן הבחינה הזאת, היתה התאמה ייחודית בין התנסותם ההיסטורית של היהודים, החיים על גבול שני עולמות לבין הפונקציה של המתקשר המקצועי, המתווך בין עולמות.

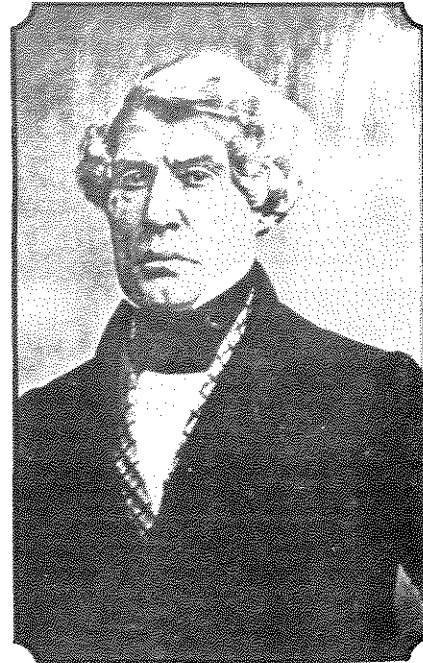
הטלגרף כמערכת עצבים

דומה, שלשם הבנה רחבה של ממדיה ומשמעותה של מהפכה בתקשורת, יש מקום לבחינתה בהקשר של תפיסה כללית של התקשורת, התפתחותה ההיסטורית וקשר הגומלין בינה לבין מאפיינים חברתיים נוספים. התיאוריה המרחיבה ביותר שהוצעה עד היום להבנת התקשורת היא משל הרולד א. איניס, היסטוריון כלכלי קנדי, שהקדיש את פעילותו האינטלקטואלית המאוחרת לפיתוח תיאוריה כללית, בה משמשת הקומוניקציה כגורם מרכזי בהתפתחות הציוויליזציה וכמפתח להבנתה.⁵ בחשיבתו של איניס, מספר גדול של מאפיינים חברתיים מוצגים כדיכטומיות, כשדיוקנה הכללי של חברה עולה מצירוף מיקומה היחסי בין הקטבים של כל שניות כזאת. איניס רואה את מערכת הקומוניקציה האופיינית לחברה כגורם, המאחד והמסביר את שלל המאפיינים הברידיים. התיאוריה היא דינמית (ועל כן היסטורית) בכך, שאיניס תופס שינויים טכנולוגיים, ובעיקר תמורות בטכנולוגיה של התקשורת, כבסיס לשינויים בכל הממדים המרכזיים של החברה. זמן וחלל מוצגים על ידי איניס כשני קטבים, המהווים בניין אב לכל יתר הדיכטומיות. נטייתה של חברה לכוון מערכת קומוניקציה המדגישה שימור מסרים לאורך זמן, או

יש מקום להציע בהקשר זה שני מאפיינים כלליים בהתנסות ההיסטורית של היהודים, שהיה בהם כדי להביא להתאמה מיוחדת של יהודים למילוי פונקציה של מתקשרים. הניידות הגיאוגרפית של קהילות יהודיות ושל יהודים כפרטים הביאה רבים מהם להתנסות בקיום ביותר מאשר אקלים תרבותי יחיד. גם החשיפה הבין לאומית יכלה לתרום לנטייה ולהתאמה מיוחדת של יהודים לשמש כמתווכים בפענוח אינפורמציה, שמקורה במערכת תרבותית מסוימת, הערכתה ותרגומה למשמעות המקבילה בחברה אחרת. בסוכנויות הידיעות האירופיות במאה ה-19 בולטים וולף, רוטר ושלזינגר, כמי שהתגוררו ביותר מארץ אחת במהלך חייהם. בהקשר זה יש משמעות כמעט סמלית לעובדה, שוולף ורוטר שימשו יחדיו כמתרגמים — אולי האבטיפוס המקצועי של המתקשר — במשרדו של הוואס. בארצות הברית, פוליצר, דה יונג, רווטר וקרבלהו היו בעצמם מהגרים, ואדולף אוקס, המשלים את רשימת היהודים שהיו פעילים בסוכנויות הידיעות בארצות הברית, היה בן מהגרים.

אך דומה, שנטייה משמעותית עוד יותר לתיווך בחויות, מסרים וסמלים יכלה לנבוע מעצם היותם של היהודים בני קבוצת מיעוט בעלת מקורות תרבותיים עצמאיים, המתקיימת בחברת הרוב. עם כל חילוקי ההערכות על מידת השתלבותם התרבותית של היהודים בחברה הכללית בתקופת האמנסיפציה, אין דעה שתכפור בקיומו של גבול תודעתי בין היהודי לבין בן חברת הרוב. יהודים חיו בו זמנית את התנסותם האתגית כיהודים ואת התנסותיותיהם כגרמנים, צרפתים או אנגלים, ביחס זה או אחר בין עוצמת החוויה התרבותית היהודית למשמעותה של מערכת השפה, התפיסות והערכים של חברת הרוב. היו הבדלים בין אישיים ובין

מיסדי הסוכנויות הטלגרפיות הראשונות באירופה: הוואס, וולף, רוטר



להם מוקד ומרכז גיאוגרפי. כמו כן, היתה להם ויקה מיוחדת לכני דתם במקומות ישוב שונים משלהם. מעובדה זו יכלה לנבוע אוריינטציה בסיסית לתקשורת רב כיוונית במרחב, המדגישה את הפריפריה ושאינה תלויה במרכז.

פרט למודעות ולתחושת שיתוף, החורגת מגבולותיה הצרים של הקהילה המקומית כנקודת הזדהות, היו לקשרים עם יהודים אחרים במרחקים גם משמעויות מעשיות. "יהודים התאימו עצמם למנהגי ארצותיהם," כותב יעקב כץ על המציאות במערב אירופה במאה ה-19, "אך לא ניתקו עצמם לחלוטין מקשר עם יהודים מעבר לגבולות המידיים. קשרים כלכליים כמו גם קשרי תרבות ומשפחה בין יהודים חסיים בארצות שונות התמידו. אנשי עסקים המשיכו בקשרי מסחר הדדיים... משפחות עשירות חיפשו שידוכים מתאימים לבניהן מעבר לגבולות." המאבק לשוויון זכויות לא רק שלא הביא לניתוק הקשר בין קהילות יהודיות, אלא "עצם המאבק לאמנסיפציה נוהל תוך פקחת עין על הנעשה בכל רחבי מערב אירופה, כשהישגים במקום אחד משמשים כתמריץ לפעילות במקומות אחרים."⁸

ניתן לשער, שהזיקה והקירבה בין יהודים תושבי ארצות שונות הסתייעה גם במסורת של אמצעי תקשורת ייחודיים. מעט מאד ידוע על מידת הקומוניקציה הפנים יהודית. הנושא זנח להתמיה בחקר ההיסטוריה היהודית, אך נראה שהיו קיימות מסגרות אירגוניות פנים יהודיות להבטחת תקשורת יעילה בין מקומות יישוב. נראה, שכבר במאות העשירית והאחת-עשרה הופעל שירות דואר יהודי בקהילות שבעמק הריין. על תקופה זו כותב מרק בלון, שאפילו שליטים ואצילים נאלצו, במקרים רבים, "להסתמך על נדיבות לבם של עובדי אורח במשלוח מכתביהם." חילופי שאלות ותשובות (ש"ת) בין קהילות ורבנים על פני מרחקים ניכרים באירופה היו נפוצים לכל אורך העת החדשה והיה קשר בין מסגרת זו לאופנים של כתיבי העת היהודיים הראשונים. קשרים מעין אלה ומסורת של קומוניקציה ענפה על פני המרחב, יכלה להוות תשתית לרשתות של איסוף מידע, והתנסות בתקשורת כזאת יכלה לתרום למומנות בסיסית בתכנון ובניהול של קשרי מידע אופקיים על פני המרחב, לעומת אלה האנכיים — מהמרכז לפריפריה.⁹

הטלגרף לא הביא בן לילה לשינוי ביחסי הכוחות בין המרכז לפריפריה. ההיררכיה הגיאוגרפית של תזרים האינפורמציה פינתה דרך רק בהדרגה לזרימה אופקית ושוויונית. הרולד איניס מציע, שהמודעות המיוחדת של אנשי הפריפריה והאינטרס המובהק שלהם להעמדת תזרים האינפורמציה על בסיס חדש, באה לידי ביטוי בארצות הברית בהצגתם של שינויים מהפכניים בתקשורת, שפעלו לכיוון של השוואת יתרונות אינפורמציה, דווקא על ידי אנשים מהספר. כך מציע איניס, שדווקא הרסט ופוליצר, הראשון מסן פרנסיסקו והשני מסנט לואיס, הביאו לשינויים מהפכניים בעתונות האמריקאית. בדרך דומה רואה איניס כטבעית את העובדה, שה-W.A.P. (סוכנות ידיעות קואופרטיבית של עיתוני המערב התיכון שנוסדה בתקופת מלחמת האזרחים) נלחמה, החל מזמן סמוך להקמתה, בשליטת האסושייטד פרס של ניו יורק בתמסורת האינפורמציה האמריקאית. במהלכה של סידרה מתמשכת של

כזו השואפת ליעילות התקשורת בחלל, תהיה מאפיין כולל לאותה חברה. בין סדרת הדיכטומיות עליהן מבסס איניס את תיאורן של חברות, נסתפק בהצבתן של שלוש: ריכוזיות מול ביזור, מרכז לעומת פריפריה, ומנופולין של ידע כנגד שוויוניות בגישה לידע. ענייננו העיקרי הוא בבחינה של השפעת השימוש בטלגרף על שלושה ממדים אלה של חברות. בדעתנו לטעון, להלן, שבטיכום כללי הטלגרף, עם שיצר אפשרות לתקשורת רב כיוונית וסימולטנית, נתן לפריפריה יתרונות של ממש ביחס למרכז הגיאוגרפי. הטלגרף, למעשה, ביטל כמעט לחלוטין את משמעותו של המקום כגורם דומיננטי בתקשורת. במקביל, אפשר הטלגרף יצירה של ריכוזיות מסוג חדש. הטלגרף, כמעין מערכת עצבים היכולה להשפיע סימולטנית על כל החברה, אפשר לראשונה שליטה מרכזית במרחבים ענקיים, בלי צורך להאציל סמכויות. בנוסף, הטלגרף בישר אפשרויות למנופולין על מידע ברמה חסרת תקדים. בעמודים הבאים ננסה להדגים סכמה כללית זאת במבנה ובדרך הפעולה של סוכנות הידיעות, ולברוק לאורה את המשמעות החברתית לפעילותם של יהודים במוסדות אלה.

מרכז ופריפריה

בעידן הקדם טלגרפי, מרכזים גיאוגרפיים בהם התמקד כוח פוליטי וכלכלי, דוגמת ערי בירה וערי נמל חשובות, החזיקו ביתרונות אינפורמציה משמעותיים ביחס לתושבי אזורים המרוחקים מהמרכז. עיקר היתרון נבע מהאפשרויות לקבלת מידע מוקדם יותר, מלא יותר ואמין יותר. יתרונות המידע של המרכזים הגיאוגרפיים באו לידי ביטוי בכוחם היחסי של עיתוני המרכז לעומת העתונות שבאזורים המרוחקים. כך למשל, ה"טיימס" של לונדון המשיך להיות המקור הראשון לחדשות לגבי רוב רובה של אנגליה אף לאחר הופעת הטלגרף. עוד ב-1854 החזיק ה"טיימס" ביותר מ-50% מכלל תפוצת העתונים באנגליה. מעמדו הדומיננטי של העתון נחלש, רק עם התמסדותן של סוכנות רויטר וה-Press Association האנגלי.⁶ בדומה, היומונים של ניו יורק, העיר שהיוותה את מוקד האינפורמציה בארצות הברית, היוו עד 1850 כשליש מכלל תפוקת היומונים האמריקאית (תושבי ניו יורק היוו אז כ-2% מכלל האוכלוסיה).

הטלגרף, בהיותו ערוץ רב כיווני וסימולטני, אפשר כאמור שבירה של יתרונות אינפורמציה הנובעים ממרכזיות גיאוגרפית. הוא הביא להעמדת המרכז והפריפריה במעמד דומה מבחינת השליטה באינפורמציה, ומנע את היתרון שבידע מוקדם, שהיה שמור עד אז למרכזי החדשות. "הסימולטניות של הקומוניקציה האלקטרונית," כותב מרשל מקלוהן, "מאפשרת לכל אחד מאתנו להיות נוכח ונגיש לכל אדם אחר בעולם... בכל תחום המהפכה האלקטרונית חוזרת המגמה של ביזור."⁷ לשם ניצול הפוטנציאל של הטלגרף לתמסורת חדשות מרכזית יעילה, היה צורך בפיתוח מערכת אירגונית ושיטה לאיסוף החדשות. רעיון סוכנות הידיעות חייב ריכוז פעיל של חדשות מנקודות רבות ומפורזות, תוך הסתמכות על רשת של סוכנים, והפצתו של אותו מידע בצורה מתואמת על פני המרחב. דומה, שליהודים היה יתרון יחסי על פני אחרים ביצירתה של רשת תקשורת פעילה ומתואמת. בניגוד לקבוצות לאומיות אחרות, לא היה

חדשותי התבטא במרחק זמן מקביל בקבלת האינפורמציה, הרי שעם השימוש בטלגרף לתורים החדשות, בטלה השפעת המרחק על דרוג זמנים בקבלת המידע. אירועים רבי חשיבות ויוצרי דרמה הפכו באופן כזה לחוויה משותפת בממד הזמן לכלל הציבור. כך נוצרה הזדהות מסוג חדש, מעין "קהילה בזמן". ג'יימס גורדון בנט האב, מייסד ה"הראלד" הניו יורקי, העריך עם ראשית ניצול הטלגרף לתמסורת חדשות, כי למכשיר החדש תהיה "השפעה מלכדת רבת משקל על הרפובליקה. לא ניתן היה ליצור אמצעי טוב יותר לאיחוד לאומי." זאת, מכיוון ש"אותם אירועים ואותם רעיונות נותנים את רישומם על דעתם של הבריות בעת ובעונה אחת בכל רחבי היבשת."¹⁰ כך הציעו לאחרונה אליהוא כץ ודניאל דיין שארועים תקשורתיים "מציעים לקהל תפקיד של משתתפים. ומאפשרים רה"אינטגרציה של החברה."¹¹

ההשלכות של תהליך חברתי כה מקיף הן בעלות משמעות רבה לקבוצת מיצוט אתני. בתוך מערכת הזיקות ששררה באירופה קודם למהפכה התעשייתית ולהמפכת הקומוניקציה היו היהודים קבוצה שולית, שלא יכלה לצפות להתערות של ממש בתוך המבנים החברתיים הקיימים. תקוותם להשתלבות בחברה האירופית היתה בהגדרה מחדש של מערכת הקשרים וביצירת מוקדים חדשים של השתייכות והזדהות חברתית. הלאומיות, כמרכז הזדהות במקומן של הכנסיה, הכפר, הקבוצה המקצועית ושאר מערכות מסורתיות בהן לא היתה ליהודים דריסת רגל, היוותה פתח להשתלבות בחברה, בהיותה מוגדרת על בסיס חדש.

דומה, שאין בהיסטוריה הפוליטית של מערב אירופה דוגמה מובהקת יותר לניסיון ליצור מרכז כוח לאומי על חשבון לויאליות מקומית ומעמדית, מאשר מפעלו הפוליטי הגדול של ביסמרק באיחוד גרמניה. בהקשר זה יש להבין את מודעותו העמוקה ומעורבותו הרחבה בניסיונות לשלוט ולהשפיע על אמצעי התקשורת ההמוניים. האפיוודה המרכזית בניסיונו של ביסמרק לכפוף את אמצעי התקשורת למטרותיו הלאומיות היתה השתלטותו למעשה על סוכנות וולף, סוכנות הידיעות המרכזית בגרמניה, ושימוש מוסווה בה למטרותיו הפוליטיות.

הדרך המעשית בה נקט, היתה עידודה של הקמת חברת הטלגרף הקונטיננטלית והשתלטותה של האחרונה על סוכנויות של וולף. את המהלך הזה הנהיג גרשון בלייכרדר, מקורבו של ביסמרק ובנקאי יהודי גרמני מוביל, שפעל מתוך זיקה לבית רוטשילד.¹² ההיסטוריון פריץ שטרן, בספרו החשוב על ביסמרק ובלייכרדר, מדגיש שוב ושוב את המפגש בין שאיפותיו של בלייכרדר, כיהודי, ליצירת סדר פוליטי וחברתי חדש בגרמניה — שבהקשרו לא תהווה יהדותו מגבלה משמעותית, לבין שאיפותיו של ביסמרק להשגתה של אותה מטרה ממניעים אחרים. סביר יהיה לראות בהתאם, מניע יהודי עקיף בפעילותו של בלייכרדר ליצירתו של מוקד אינפורמציה גרמני לאומי, במקביל לשאיפתו של ביסמרק. הלאומיות הגרמנית שביסמרק קיווה שסוכנות הידיעות תשרת, היתה בסופו של דבר המפתח לניסיונותיו של בלייכרדר להתקבל לחברה הגרמנית ולתפוס בה מקום הראוי למידת שאפתנותו.

מונופולין של ידע מול שוויון בגישה למידע

שאלת יחסי המרכז והפריפריה שהוצגה לעיל, התמקדה בהצגת יתרונות



ג'וזף פוליצר

מאבקים הצליחה ה-WAP להביא לביטול ההגמוניה של ניו יורק, ולבסוף, ב-1897 היא השיגה שליטה מוחלטת על מערכת העצבים של תקשורת החדשות האמריקאית.

ריכוזיות מול ביזור

שבירת כוחם המסורתי של מרכזים מקומיים לא הביאה ליתר ביזור של כוח בחברה. ההפך הוא הנכון; הטלגרף הוליד בסיס חדש לריכוז כוח חברתי, בסיס שלא היה גיאוגרפי. ביזור מקומי של סמכויות במסגרות אירגון כלכליות, חברתיות ופוליטיות, שנולד מהצורך להגיב במהירות על אירועים מקומיים, איבד את יעילותו עם הופעת הטלגרף. מעתה, יכול היה מוקד אחד לספוג אינפורמציה משרה רחב, לנתחה, לקבל החלטות, להעביר הוראות ולפקח על ביצוען ללא הגבלת מרחק ובזמן כמעט אמיתי.

נראה, שניתן להוסיף עוד ממד לתפקיד החדשות וסוכנות הידיעות בקישור הפרט לקהילה הלאומית. אם בעבר מרחק גיאוגרפי של אירוע

האינפורמציה שבידי מרכזים גיאוגרפיים ביחס לשוליים בעידן הקדם טלגרפי. מהדיון עלה, שהטלגרף ביטל את הבסיס הגיאוגרפי למונופולין על ידע או לפחות למונופול על יתרונות זמן בזמנים אינפורמציה. במקרה הפרטי של חדשות, קדימות בזמן היא כמובן הממד העיקרי בשליטה. מאידך מצאנו, שמהפכת התקשורת תרמה לאפשרויות של ריכוזיות בקנה מידה גדול. אין להתעלם מהעובדה, שסוכנות הידיעות עצמה הדגימה את אפשרויות הריכוז והבלעדיות בתחום השליטה במידע.

בדומה לגורמים אחרים בתקשורת, המבוססים על רישות — דוגמת שירותי הדואר או חברות הטלגרף, סוכנות הידיעות היוותה מונופול טבעי. עלות הפעלתה של רשת מתואמת של כתבים לאיסוף חדשות, צוות עריכה ורשת סוכנים להפצת המידע היתה קבועה, כמו גם עלות התמסורת הטלגרפית של החדשות, שנאספו אל המרכז ומן המרכז אל מוקדי ההפצה. עלות השירות לצרכן היתה תלויה, לפיכך, בעיקר במספר הצרכנים. כמצב כזה, בוודאי שלא היה כל היגיון כלכלי לתחרות ישירה שפירושה הכפלת המערכת, הכפלת העלות, וחלוקת הגטל הכפול על אותו מספר צרכנים. טבעי לכן, שהצורה האופיינית לסוכנות הידיעות היתה מונופול לאומי. בתור שכזאת, הפכה סוכנות הידיעות למוקד כוח אדיר.

חדשות מסוימת כלפי סוכנות הידיעות ככות מונופוליסטי היתה מובנת, כמו גם עיונות מצד גורמים מקומיים, שאיבדו את מעמדם לטובת כוחות מרוחקים ואמורפיים. בולטותה של סוכנות הידיעות, כספקית יום יומית של אינפורמציה לציבור הרחב, הפכה אותה אולי לגורם המונופוליסטי המוכר ביותר והקרוב ביותר לתודעתו של האדם ברחוב, והיא יכלה לשמש כאובייקט המיידי לביטויים של תסכולים הנובעים משינוי הסדרים בחברה.

עובדת שליטתם של יהודים בסוכנויות ידיעות לאומיות (כמו גם באמצעים אחרים של תקשורת ההמונים החדשה) יכלה להביא בתודעת הציבור לזיהוי משמעותי של היהודים עם שליטה ריכוזית ומעמד מפתח במוקדיים של הכוח בחברה בצורתה החדשה. זיהויים כאלה אכן נעשו, וכן זכו למידה רבה של תהודה. היהודים בתקשורת סיפקו כתובת מוחשית, אליה יכלו להיות מוסכים רגשות של חרדה ורתיעה מפני החידוש ומפני תהליכי השינוי החברתי הכללי.

מעבר למרכזיותן של סוכנויות הידיעות בתזרים האינפורמציה הלאומי, היה להן תפקיד חשוב בזרימת האינפורמציה הבין לאומית. עם התפתחותה של טכנולוגיית הכבלים לתקשורת טלגרפית בין יבשתית, והיווצרותם של קשרי חדשות הדוקים בין אומות, אותם כוחות מונופוליסטים הטבועים באופיה של רשת לאיסוף חדשות יכלה למצוא מקבילה למונופול החדשות הלאומי, ביצירתו של מונופול בין לאומי. ואכן, באופן טבעי נוצרו קשרים ובריתות בין סוכנויות הידיעות השונות. בין 1865 ל-1870 היו ניסיונות תוזרים ונישנים של רוטר והוואס להשתלט על סוכנות וולף, ב-1867 נוצרה ברית בין האי.פי. לרוטר ולבסוף, ב-1870 הגיעו סוכנויות הידיעות הלאומיות להסכם על "חלוקת העולם" לתחומי שליטה מוסכמים ועל בסיסו נבנתה מסגרת על לשיתוף פעולה ביניהן בתזרים החדשות הבין לאומי.

התנועות הלאומיות של העת החדשה ייצגו סנטימנט עממי נרחב, אותנטי ובעל עוצמה אדירה. הרגש הלאומי בא לידי ביטוי חד בחרדה, בהתנגדות ובעוינות לסמלים בין לאומיים, דוגמת תפיסות של הזדהות מעמדית בין לאומית (ותוכיח עוצמת ההתנגדות לסוציאליזם), מוסדות דתיים בין לאומיים (ותדגים הפוכיה הלאומית האמריקאית מפני הכנסיה הקתולית) וכמובן, האיבה ל"יהדות הבין לאומית". מרכזיותם של יהודים בסוכנויות הידיעות, אפילו כאלה שהיו מתבוללים ובעלי זהות יהודית עמומה, היה בה כדי להדגים ולהמחיש את האיום היהודי על האתוס הלאומי.

צינו לעיל את הבלוטות של סוכנויות הידיעות והמודעות הרחבה של המון קוראי העתון לקיומן ודרך פעולתן. ישנו ממד נוסף וחשוב, מעבר לבלוטות, המייחד את סוכנות הידיעות כמוקד כוח. בניגוד לגורמים בין לאומיים בתחומי המסחר, התעשייה והבנקאות, בניגוד אפילו לשליטה בין לאומית על כוח העבודה, סוכנות הידיעות החזיקה במונופול על אחד מתחומי הידע, ובתור שכזאת יכלה לעצב את תודעת ההמון. השפעה על אמנות, תפיסות ותודעה היוותה את האיום החמור ביותר מנקודת מבטה של כל תנועה אידיאולוגית, ובמקרה של התנועה הלאומית החרדה היתה מפני השתלטותה של השקפת עולם אוניברסליסטית. אם היתה לאנטישמיות מגבלה בתפיסת היהודים כאיום צבאי או פוליטי לאומי, היא לא עמדה בפני מגבלות כאלה בטענה, שהיהודים החזיקו בעמדות שמהן יכלו, כאחווה בין לאומית, להרעיל את בארות הדעת.

אופייני הדבר, שכבר בניסוח הראשוני של מה שהתפתח לפיקציה האנטישמית של "הפרוטוקולים של זקני ציון" נתפסת השליטה באמצעי התקשורת כטקטיקה השנייה במעלה (מיד אחרי השליטה בהון) להבטחת השתלטות יהודית על העולם. האופי המיוחד שראו המחברים בשליטה היהודית בתקשורת ההמונים מתבררת אכן כסכנת השליטה בתודעה. הפרוטוקולים מייחסים לרב המרצה את שיטתו בבית הקברות העתיק והחשוך של פראג את הטיעון, שבאמצעות השליטה בכלי התקשורת "נכתיב לעולם במה יאמין, את מה יכבד ואת מה יקלל... נוכל להביא למהפך בתפיסות על כבוד, על המעלה הטובה, על ישרות-דרך ועל אופי". תפיסה עממית זו, היא שהקנתה למרכזיותם של יהודים בסוכנויות הידיעות, מונופולין בין לאומי של אינפורמציה את משמעותה ההיסטורית החשובה ביותר, משמעות טרגית מיסודה.

מן השוליים אל המוקדים

ומן הכלל — אל הפרט. ננסה להדגים כמה מן ההצעות שהועלו בדיון, תוך התייחסות לקריירה של יהודי, שהיה פעיל בסוכנויות הידיעות. המקרה של ג'וזף פוליצר, מענקי העתונות האמריקאית שפעילותו בסוכנות הידיעות הטלגרפית כמעט ואיננה ידועה, נראה שיוכל לשמש כאילוסטרציה מתאימה.

המבנה הכולל של הקריירה של ג'וזף פוליצר (1847 — 1911), היה בו תנועה רציפה מן השוליים אל המוקדים. צעד ראשון ומשמעותי היה כמובן בהגירתו לאמריקה. לאחר גלגולים שונים התבסס בסנט לואיס, מרכז גרמני-אמריקאי במערב התיכון. שם עבר בהדרגה מפעילות בעתונות הגרמנית-אמריקאית לעתונות האנגלית. בסנט לואיס הצליח

NEW YORK WORLD SUPPLEMENT

World.

LIBERTY, EQUALITY, HONESTY!



ה"וורלד", עתונו של פוליצר, מביע תמיכתו בקליבלנד, בעת מערכת הבחירות של 1884

מ־80 יום", תוך מסע פרסום עצום בממדי, מאבק לשיפור תנאי המהגרים באליס איילנד ומבצעים אחרים ברוח דומה, ממחיש את פנייתו של פוליצר להזדהות שמעבר ללוקלי, לקהילתי ולכיתתי.

במידה שפוליצר היה קשור לציבור היהודי בסנט לואיס, היתה בהתנסותו התקשורתית של ציבור זה כדי לחדד את המודעות לתזרים אינפורמציה לאומי ולא רק מקומי. מבנה ההתיישבות האופייני של יהודי מרכז אירופה, שהיגרו לארצות הברית באמצע המאה ה־19, היה בעל דפוס מיוחד. המשפחות הראשונות התיישבו במרכזים העירוניים שבחוף המזרחי, ופנו ברובן למסחר. משפחות אלה סייעו לקרובים, ידידים ומודעים שבאו בעקבותיהם, על ידי שילבו אותם בעסקיהם כסוכנים במקומות יישוב מרוחקים בדרום, במערב, ובעיקר במערב התיכון. כך נמצאו המהגרים היהודים באמצע המאה מפוזרים על פני מרכזים רבים ברחבי ארצות הברית, כשהם מהווים חוליות ברשת מסחר ומידע ומקושרים באמצעות רשתות אלה למרכזים העירוניים הגדולים שבחוף המזרחי.

פוליצר לבסס את ה־Post Dispatch כיומון מוביל. השלב המשמעותי ביותר בפעילותו העיתונאית היה בחירתו למעגל הבלעדי של בעלות על יומון ניו יורקי. הוא רכש את New York World הכושל והפך אותו לעתון בעל התפוצה הגדולה ביותר בעיר. גראה, שפוליצר לא חש שבהשתקעו בניו יורק, המטרופולין הענק והקוסמופוליטי, הגיע לארץ המובטחת. את שנותיו האחרונות הוא חי בעולם כולו, פשוטו כמשמעו. הוא ניהל את חייו ואת עתוניו בקשרי מכתבים וטלגרף מסיפונה של יאכטה, שהביאה אותו לסירוגין למרכזיות שבערי העולם. שאיפתו האישית אל המרכז התבטאה, לפיכך, בהרחבה הדרגתית של בסיס ההשפעה שלו. ניכרת בעתונאות שלו התפתחות מן הפנייה אל ציבורים צרים להתייחסות לקהל קוראים, המוגדר על בסיס מתרחב והולך. מכתובה לציבור המהגרים הגרמניים של סנט לואיס הגיע פוליצר לבסוף לפנייה עיתונאית לציבור הרחב ביותר בארצות הברית, וכנראה שגם המגוון ביותר מבחינת הרכבו החברתי, התעסוקתי וההשכלתי.

זיקתו, הכשרתו והצלחתו של פוליצר בתקשור מקצועי כלפי ציבורים רחבים יכולה להיות מובנת כתולדה טבעית לבעייתיות המתמדת בגיבוש זהותו הלאומית, הדתית והאישית. כבן למשפחה מעורבת — אב יהודי-הונגרי ואם אוסטרו-גרמנית, גדל פוליצר אל תוך תערובת של תרבויות ושפות. קלישותה של זהותו הלאומית, שהסתמלה בניסיונו להתקבל לגיון הזרים הצרפתי, הקלה מן הסתם על החלטתו לנתק את קשריו עם מולדתו, ולהגר לארץ חדשה. בראשית התנסותו בעתונאות באמריקה, מצא פוליצר את עצמו במוקד הבעייתיות של יישוב הייחוד האתני עם הזהות האמריקאית, ככתבו של עתון גרמני-אמריקאי בסנט לואיס. פוליצר, כמי שגדל בין הגבולין של תרבויות שונות, שנאלץ להתאים את עצמו לסידרה ארוכה של מקומות יישוב, הצליח בצורה יוצאת דופן בתרגום ההוויה האמריקאית למציאות הקרובה לדעתם של המהגרים הגרמניים בסנט לואיס.

בניו יורק התבטאה הצלחתו של פוליצר ביכולת למצוא את המשותף לקוראים מכל שדרות החברה — ממוצאים אתניים ודתיים שונים וממעמדות כלכליים ותעסוקתיים מגוונים. מבחינת התקשור המקצועי, האתגר במפעל כזה היה בקישור אירועי היום להקשר ולשפה המובנים לכל, ובתרגום המציאות למערכות משמעות אלמנטריות, המשותפות לכלל הציבור. השאיפה הפתטית כמעט של פוליצר להיות מקובל, ניסיונותיו להגדיר את עצמו כנוצרי אפיסקופלי מן השורה והמאמץ האדיר שהשקיע בסיגול המבטא האמריקאי, מוכיחים על מאמץ אקטיבי להתקבל לזרם המרכזי שבחברה. התעסקותו האישית האינטנסיבית בשאלות של זהות סייעה לו, מן הסתם, בהשגת המכנה המשותף האמריקאי והכשירה אותו לתרגום המציאות, כך שתהיה מובנת ומושכת מנקודת המבט של המרכז האמריקאי החדש.

גראה, שהיטוד המרכזי בהצלחתו של פוליצר ליצור עתון כמדיום המוני היה אכן במציאת מרכזים חדשים לזהות ולהזדהות. האוריינטציה של העתון תהיה "לתדשות העולם החדש ולא לעולם הישן", כפי שכתב במאמרו הפרוגרמטי בגיליון הראשון של ה"וורלד", שיצא תחת ניהולו. פעולותיו של העתון, דוגמת גיוס תמיכה עממית בהקף רחב להצבת פסל החרות בניו יורק, משלוח כתבת של ה"וורלד" "מסביב לעולם בפחות

ה"וורלד" הניו יורקי הצליח בעקביות מרשימה לשמור על ייחודו ככבשה השחורה של קהילת העתונים חברי האי.פי. של ניו יורק. בגלגולו האחרון הוא נשלט על ידי "מפיסטופלס האמריקני" – איל ההון ג'יי גולד. בגלריית "הבארונים השודדים", כפי שכוננו אותם אילי תעשייה והון רבי עוצמה וחסרי מעצורים שניצלו את המבוכה, חוסר השליטה והסטנדרטים המוסריים המפוקפקים של השלטון לאחר מלחמת האזרחים לבניית אימפריות כלכליות, תפס גולד מקום מרכזי. הוא נחשב כאפקטיבי, כמסוכן וכנראה שגם כמושחת שבחבורה. בין המטרות הראשיות שהניעו את גולד לרכוש את העתון מלכתחילה, נמנתה ללא ספק אפשרות השימוש ב"וורלד" כשופר למסעות תעמולה ודיס-אינפורמציה, שישפיעו על המחירים בשוק המניות ויקלו בכך על המניפולציות הענקיות שבהן התמחה. במונופול הטלגרף האמריקני – ה-Western Union, כבר שלט גולד וללא עוררין, עוד לפני רכישת העתון.

וויליאם הנרי סמית, מנהלו הכללי של האי.פי. הארצי, המשולב מסוכנויות האי.פי. המקומיות, היה מטבעם של דברים בין האנשים המיוערים ביותר למצבם של עתוני ניו יורק. הוא גם עמד בקשר קרוב עם גולד, כשליטה של חברת הטלגרף ששירתה את האי.פי. היה זה סמית שיידע את פוליצר על אכזבתו של גולד מפירות השימוש בעתון הניו יורקי ועל נכונותו למכור אותו, והוא היה זה שתיווך במשא ומתן עד לסיכומה המוצלח של העסקה.¹⁴

בדומה לג'יי גולד, מה שמשך את פוליצר לשליטה בעתון במטרופולין של אמריקה היתה האפשרות להשפיע על התפתחויות לאומיות מתוך מרכז העצבים של רשת האינפורמציה האמריקאית. אך מטרותיה של אותה שליטה, אליבא דפוליצר, היו ההפך הגמור מן המטרות שיעד לה גולד. במקום ניצול השליטה באינפורמציה ככלי שרת לריכוז כוח לקידום מטרות אישיות, האמין פוליצר בהפיכתו של העתון למדיום המשווה יתרונות אינפורמציה ומונע על ידי כך הצטברות כוח בלעדי בידי אישים וקבוצות. פוליצר הפך את עתונו למדיום עממי אדיר. אפילו השיפורים שהציע בדרכי הצגת האינפורמציה בעתון, הנחשבים כהנחת היסודות לעתונות המודרנית, כגון הדגשת האירור, מיידור העיתון, שימוש מושכל בכותרות והוספת תחומי דיווח קלילים, הדגימו את מגמתו להקל על ההמונים את הגישה לאינפורמציה.

מלחמתו של פוליצר במונופולין של הידע באה לידי ביטוי מובהק בעימות חריף שיצר עם סוכנות הידיעות בה היה חבר ועם חברת הטלגרף, עימות שביטא אולי בצורה החריפה ביותר בהיסטוריה של סוכנויות הידיעות האמריקאיות את מלוא משמעותה של השליטה בתורים החדשות. לא קשה לאבחן נטייה משמעותית של האי.פי. בשלהי המאה ה-19, לתמוך במפלגה הרפובליקנית, והיתה קירבת דעות מובהקת בין מונופול הטלגרף האמריקאי ושליטו לממשל הרפובליקאי. בבחירות לנשיאות ב-1884 התעמתו גרובר קליוולנד הדמוקרטי וג'יימס בליין הרפובליקאי באחת ממערכות הבחירות הצמודות ביותר בהיסטוריה האמריקאית. מוקדם למדי בתהליך ספירת הקולות התברר, שהבחירה תוכרע על ידי התוצאות שיושגו במדינת ניו יורק. ההערכה היתה, שגם שם תושג ההכרעה ברוב קטן בלבד. את תוצאות ספירת הקולות (הבלתי

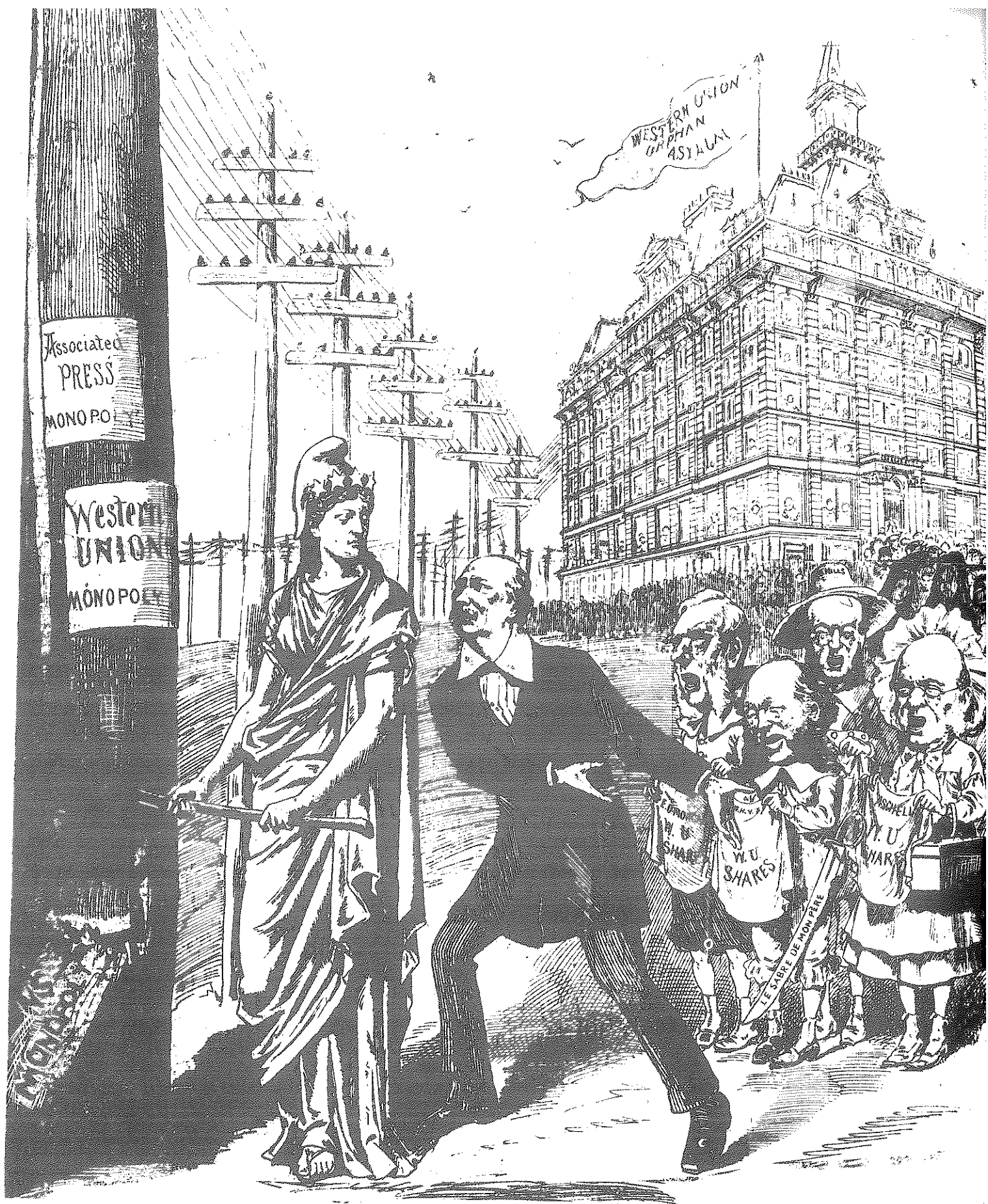
לא מפתיעה על כן העובדה, שיהודים שבלטו בפעילותם בסוכנויות הידיעות האמריקאיות, מוצאם היה מן הפריפריה. משפחתו של אוקס היוותה מרכיב ברשת מסחר משפחתית, תחילה באוהיו ומאוחר יותר בטנסי. אדוארד רוזוטר נדד עם משפחתו לנברסקה. צ'רלס דה יונג התמקם בסן-פרנציסקו. פוליצר, שהתישב במיזורי למרות שכנראה לא השתתף במערכת אירגונית כזאת, סביר שהיה מודע לה, והיא יכלה לבסס אצלו את הפתיחות לתקשורת אינטנסיבית החורגת מגבולות המעגל המקומי.

מלחמה במונופולים של הידע

פוליצר תפס בחדות רבה יותר מאשר אחרים את חשיבותו העולה של תורים החדשות הלאומי עבור העתון המקומי בפריפריה. לפיכך, הקדיש להבין את ערכה של חברות בסוכנות הידיעות האמריקאית. הניו יורק אסושייטד פרס (NYAP) היתה הגורם המוביל בקונפדרציה של גופי אסושייטד פרס אזוריים, שהגדולה ביניהן היתה ה-Western AP. האחרונה היתה קואופרטיב של עתונים, ששלט בלעדית באזור המערב התיכון וסיפק חדשות לחבריו ולמספר עתונים בעלי זיכיון קבוע לרכישת חדשות טלגרפיות מהאירגון. המהלך הבולט הראשון של פוליצר בעסקי העתונות היה ברכישתו, במחיר נומינלי, של עתון כושל, אך בעל זיכיון לקבלת חדשות מהאי.פי. ומכירתו ל"גלוב" של סנט לואיס, שמצא עצמו משווע לזכות לקבל חדשות טלגרפיות. ההון שבו זכה פוליצר כתוצאה מעסקה זו היווה את הבסיס לרכישה ולאיתוד של שני עתונים כושלים, אחד מהם חבר באי.פי. המערבי; והפיכתו של העתון המאוחד לצהרון המוביל של סנט לואיס.

מעורבותו הממשית של פוליצר באי.פי. התלה כתוצאה מסיכון מסויים במהלך רכישתו של העתון החבר בסוכנות הידיעות. התברר, שהבעלים שממנו נרכש העתון משכן בעבר את עתונו תמורת חוב, וכשלא השלים את הפרעון לשביעות רצון נושיו נשארה תעודת החברות ב-WAP בידיהם. הנושים איימו למכור את תעודת החברות, או כפי שהבינו אותה, את הזכות לחדשות טלגרפיות למרבה במחיר. העקרון, שהזכות לחדשות לא התגלמה בזכות אישית ולא יכלה לשמש כסחורה עוברת לסוחר, היה חשוב לפוליצר משיקולים מעשיים, אך נראה שלא פחות מכך משיקולים עקרוניים. כסדרה של מאבקים משפטיים ביסס פוליצר את העקרון, שלא תיתכן שליטה ומונופולין אישיים על החדשות, ובמידה שאפשריות היו זכויות יתר בגישה למידע, הן יכלו להיות מגולמות רק בגופים כמו-ציבוריים דוגמת עתון.¹⁵

ביסוסה של טענה זו בידי פוליצר היווה שירות חשוב לסוכנות הידיעות המערבית. כמי שעמדה באתו זמן תחת ביקורת ציבורית ופוליטית נוקבת על עמדתה המונופוליסטית בשדה האינפורמציה, הדגשת הממסד הציבורי והבלתי אישי בשימוש במונופול החדשות סייעה לאירגון להדוף את ההתקפות ולשפר את תדמיתו. הקשר ההדוק שיצר פוליצר עם ראשי סוכנות הידיעות במהלך המאבק, ובחירתו לסגן נשיא ה-WAP מיד לאחר מכן (1880), הוא שסייע בסופו של דבר לחידרתו לקודש הקודשים של העתונות האמריקאית – שליטה בעתון ניו-יורקי, ובאמצעותו לחברות באי.פי. של ניו-יורק.



במאבק נגד המונופולים של חברות הטלגרף וסוכנויות הידיעות. קריקטורה משנת 1879

כגורמים שהכריעו את גורל המאבק: החלטת האי.פי. הדרומי (בו היה אדולף אוקס המזכיר, הגזבר והרוח החיה) לעבור לצד האי.פי., והחלטתו של פוליצר לוותר על חברותו ביונייטד פרס ולהצטרף לאטושייטד פרס. על ידי עריכתו של ה"וורלד" קיבל האי.פי. דריסת רגל בניו יורק והוא יכול היה להסתמך על משאביו העצומים של ה"וורלד" בתחום הקריטי של חדשות החוף המזרחי. בסיועו של עתון זה הצליח האי.פי. לשבור את כוחו של מונופול החדשות המרוכז בידי שבעת העתונים וכמה אנשי עסקים, והשליטה בתמסורת החדשות האמריקאית עברה בלעדית לקואופרטיב רב החברים.

ל"וורלד" הייתה דרישה אולטימטיבית אחת בהצטרפותו לאי.פי.: זכות וטו על קבלת חברים נוספים מניו יורק. לאי.פי. לא הייתה כמובן ברירה אלא לקבל את התנאי, מה עוד שהוא הובן כדרך להבטיח את פוליצר מפני קבלת עתונו המתחרה של הרסט לארגון, דרישה שנתפסה כלגיטימית. עם נצחוננו הסופי של האי.פי. על היונייטד פרס, ופניית חברי היונייטד פרס (לשעבר האי.פי. של ניו-יורק) להתקבל לאיגון, ויתר פוליצר ברוחב לב על זכות הוטו. זאת, פרט לחריג בודד — הוא התנגד לשיתוף ה"ניו-יורק טיימס" ביתרונות החברות בסוכנות הידיעות. צעד זה הפתיע את הכל.¹⁸

אם היה עתון שלא היה ברתחורת ל"וורלד", היה זה ה"טיימס". על סף התמוטטות, קרוב לפשיטת רגל ועם תפוצה של פחות מ-20,000 עותקים (בהשוואה ליותר מ-300,000 של ה"וורלד"), מעטים ציפו שה"טיימס" יוכל אי פעם להתאושש, מה עוד שהעתון עבר זה מקרוב לבעלותו של אדם צעיר מהפריפריה הרחוקה, שהיה חסר כל ניסיון ובקיאיות בעולם העתונות הניו יורקי — אדולף אוקס שמו.¹⁹ היו שהסבירו את צעדו של פוליצר בכך, שהבחין בסגולותיו של אותו צעיר מצ'טנוגה, טנסי, וחזה את יכולתו של אוקס להעלות את ה"טיימס" על דרך המלך ולהפכו לבר תחרות אף ל"וורלד" רב הכוח. לטיעון זה נופך של הסבר שבדיעבד, הבנוי על קריאת ההיסטוריה מהסוף להתחלה.

מותר לשער שהיה גורם היכול להסביר את התנגדותו של פוליצר לאוקס מלכתחילה, והוא יהדותו של אוקס. אף שהיה מרקע מתבולל ובעצמו הכחיש את יהדותו, או אף התנצר, הקריירה של פוליצר בעתונות הניו יורקית לוותה לכל ארכה בגילויים בוטים של אנטישמיות. אין כמעט תיאור חיצוני בעתוני התקופה שלא נפעם מ"אפו הבולבוס האדיר" של פוליצר, (למרות שעיון בפורטרטים של האישי מעלה שחוטמו, עם שלא היה קטן, היה קונבנציונלי בתכלית). הביטאון המוקדש לענייניה המקצועיים של העתונות האמריקאית, The Journalist, הקדיש אין ספור טורים לתיאור וגינוי השפעתו החולנית והמדבקת של ה"וורלד" היהודי, ולשרטוט דמות דמונית לאדריכלו — Jewseph Pulitzer. הבטאון איית כך את שמו הפרטי של פוליצר באופן מתמיד, שבוע אחרי שבוע. ה"סאן" של ניו יורק העדיף את הכינוי Judas Pulitzer (אזכור ליהודה איש קריות).²⁰

פוליצר מיעט להגיב על הממד האנטישמי של ההתקפות הבוטות עליו, בעוד שהגיב בחריפות על השמצות בנושאים אחרים. הוא הבלג וסירב להיכנס לפולמוס בדבר מוצאו ודתו, ככל הנראה מתוך תקווה שעל ידי כך תדעך ההתעסקות בנושא, ושכדרכה יוסר מסדר היום. הופעתו

רשמית) סיפקו באופן מסורתי האי.פי. וחברת הטלגרף "וסטרן יוניון" במבצע משולב, ובמערכת בחירות זו בוששו התוצאות מניו יורק לבוא. לאחר יומיים ללא הודעה מוסמכת על הכרעה יצא פוליצר בהאשמה סנסציונית. הוא טען, שהאי.פי. והווסטרן יוניון חברו בקונספירציה לגזול מהדמוקרטים נצחון בבחירות. לדעתו, החליטו שליטי המידע הטלגרפי למנוע מהציבור את התוצאות שהיו בידיהם, שהעידו על יתרונו הברור של קליוולנד. בתסות הררשם שהכל פתוח ושתוצאות הביניים הן צמודות לגמרי, הם ציפו שפעילים רפובליקאים בצפון המרוחק של ניו יורק יוכלו לזייף די קולות שיביאו לבחירתו של בליין, מבלי שהתוצאה תראה חשודה על סמך התוצאות הראשוניות.¹⁵

ההאשמה של פוליצר הולידה סערה. חשדות כמוסים בדבר מניפולציה פרו רפובליקאית של חדשות על ידי האי.פי. היו נפוצים, אך קודם להתקפתו האמיצה של פוליצר איש בעולם העתונות לא העז להסתכן בהאשמה גלויה. סדרת החשיפות של שחיתות בחלונות הגבוהים מעל דפי ה"וורלד" הכשירה את דעת הקהל להכיר בסכנה שנשקפה לזכויותיו היסודיות מידי מרכזי עוצמה. תגובת הציבור להאשמה, שחברת הטלגרף וסוכנות הידיעות מנסות "לגנוב את הבחירות", הוציאה המונים להפגנות סוערות בחזית בניין המטה המשותף של האי.פי. וחברת הטלגרף. פנייה של נשיא "וסטרן יוניון" למשטרה מבעוד מועד הביאה להצבתו של כוח משטרי מספיק, שמנע פגיעה פיזית בבניין ובויושביו, אך בשחוננו העצמי ויוהרתו של האיגון עורערו ללא תקנה.¹⁶

ביטוי ההתמרמרות העממית הרחבה הוציא מכלל אפשרות פעולת עונשין של סוכנות הידיעות וחברת הטלגרף נגד פוליצר, אף שהיה תלוי בהן באופן מוחלט לקבלת חדשות לעתונו. הוא הוזמן בבחירות על ידי נשיא חברת הטלגרף לסדרה של פגישות סודיות בבניין ה"ווסטרן יוניון", ועד כמה שהפרטים אינם מתוורים דיים, המשבר חוסל בדרך כלשהי.¹⁷ לסיכומה של פרשה זו מעניין להיווכח, שבניגוד למצב הדברים לפני המשבר של בחירות 1884, קשה למצוא רמז למשוא פנים של סוכנות הידיעות לטובת המפלגה הרפובליקאית משך שנים ארוכות אחרי אותה מערכת בחירות סוערת.

מסע עוינות אנטישמי

הצעד המשמעותי ביותר שנקט פוליצר בסוכנות הידיעות מתחזור אף הוא בהקשר של שאיפה לרמוקרטיזציה של הידע ומניעת שליטתם של יחידים במונופול החדשות. המתח המתמיד בין האי.פי. המערבי — שירות ידיעות שמתבעו היה פתוח יחסית בהיותו נשלט על ידי חוג רחב של עתונים, לאי.פי. של ניו יורק — קבוצה של שבעה עתונים ששלטה בלעדית בחדשות החוף המזרחי, הביאה להתערערות סופית של חברית בנייהן ב-3-1892. האי.פי. של ניו-יורק התאחד עם היונייטד פרס — סוכנות ידיעות מתחרה בבעלות פרטית (אירגון אחר מזה הקיים היום באותו שם, שנוסד ב-1907), ונפתח מאבק מקיף בין האי.פי. המערבי (באדרת החדשה של תאגיד האי.פי. הרשום באילינוי) לבין היונייטד פרס, על שליטה בתזרים החדשות.

ניתן, בדיעבד, להכיר בשתי החלטות שנתקבלו במהלך התחרות

האיי.פי. הפעיל לחצים כבדים על פוליצ'ר להסכים לצירופו של ה"טיימס", וכשמסיבות שונות הדבר התממש, התברר שנוכחותו של עוד יהודי בקודש הקודשים של העתונות האמריקאית לא הביאה להגברתה של הפובליקה האנטישמית מפני השתלטות יהודית על התודעה האמריקאית. בדרך פרדוקסלית, פוליצ'ר, כיהודי למחצה או לשליש, הצליח בהרחבת היריעה של העתונות ושחרורה מכמה ממדים של שליטה מונופוליסטית להוכיח, שהשד היהודי אינו גורא כל כך. הוא הכשיר בכך את הקרקע להשתלבותו של אוקס, יהודי מוצהר, בעתונות הניו יורקית כמעט ללא ביטוי לרואי אנטישמיים.



של אוקס בזירת העתונות הניו יורקית אימה להוציא לאור מחדש את "השאלה היהודית". אוקס מעולם לא הצניע את יהדותו, היה פעיל בנושאים יהודיים ונשוי לבתו של המנהיג הרוחני המרכזי בתנועה הרפורמית האמריקאית, יצחק מאיר וייז. הזיהוי של פוליצ'ר עם אוקס — שני עורכי עתונים מהפריפריה שבאו זה מקרוב לניו יורק והשתלטו על עתונים כושלים, הביטיחה זיהוי גם בממד הדתי והגברת מסע העיונות האנטישמי בדבר השתלטות יהודית על העתונות הניו יורקית.

במציאות האמריקאית התבררה חרדה זו כחסרת יסוד. אם היה אדם פרט לפוליצ'ר, שהאסושייטד פרס חבה לו את הצלחתה במאבק עם מונופול החדשות האוטוקרטי של היונייטד פרס, היה זה אדולף אוקס.

המאה ה-19 והיה בין לאומי בהיקפו. וראה: כתבים היסטוריים, תל אביב תש"ד, עמ' 139-157.

A Journalist [Isaac Pray], Memoir of James Gordon Bennett, New York, 1855, p. 364.

Elihu Katz and Daniel Dayan, "Media Events: On the Experience of 11 Not Being There", Religions 15, 1985, pp. 305-314.

Fritz Stern, Gold and Iron: Bismarck, Bleichröder and the Building of the German Empire, New York 1979.

Proceedings of the Western Associated Press, 16th Annual Meeting, Detroit, Nov. 23, 1880: pp 15-16.

וראה:

Julian S. Rammelkamp, Pulitzer's Post Dispatch, 1878-1883, Princeton 1967, pp. 110-113

14. עיקר המידע על המשא ומתן על רכישת ה"וורלד" עולה מתכתובת בין ויליאם הנרי הורלברט, עורכו בפועל של העתון לבין ויליאם הנרי סמית, הנמצאת בתיק ה"וורלד" וראה:

William Henry Smith papers, William Henry Smith Memorial Library, Indiana Historical Society, Indianapolis, Indiana.

15. וראה: גיליונות ה"וורלד", מה-3 — 9 בנובמבר 1884, וכן את הערכותיו של מנכ"ל היונייטד פרס על פעולת ה-A.P. בתהליך ספירת הקולות, The Journalist, 34, 8.11.1884.

16. Norvin Green (President, Western Union Telegraph Company) to N. B. French (President of Commissioners of Police), 6 November 1884. Western Union's Presidents Letter-books, Western Union Corporation, Upper Saddle River, New Jersey.

17. Norvin Green to Joseph Pulitzer, 7 November 1884. op. cit.: Norvin Green to Joseph E. McDonald, 20 November 1884.

18. חליפת מכתבים מפורטת בעניין זכות קבלת ה"טיימס" לאיי.פי. מופיעה בתיקי ה"וורלד" וה"טיימס" בארכיון של איי.פי. ברוקפולר סנטר, ניו יורק.

19. Gerald W. Johnson, An Honorable Titan: A biographical Study of Adolph S. Ochs New York 1946, pp. 175-178.

20. כך לרוגמה, ה"Journalist" מה-22 באוגוסט 1884 כתב, שפוליצ'ר "הפך את ה"וורלד" לצינור שפכים, המנקז את כל המאוס ואת כל הזוהמה מתחת למעטה ההגנינות..." גם השבחה היחיד שהיה לו על פוליצ'ר מפורפק למדי: "הוא איש עסקים פיקח משום שהוא יהודי, והאינסטינקטים המסחריים של בני גזעו מפותחים אצלו." על ה"סאן" של ניו יורק ויחסו לפוליצ'ר ראה:

James W. Barrett, Joseph Pulitzer and His World, New York 1941, pp. 104-108.

מאמר זה, בחלקו, הוא סיכום, ובעיקרו הרחבה של פרק המצעת מחקר בנושא היהודים בסוכנויות הידיעות, הדין בשאלת ההסכר ההיסטורי. ברצוני להודות לחברי "ד"ר שאול שטמפפר על עזרתו בשלבים השונים של הכנת המאמר.

1. Jacob Katz, Out of the Ghetto: The Social Background of Jewish Emancipation 1770-1870, New York 1978, pp. 176-190; Nahum Gross, ed., Economic History of the Jews, New York 1975, pp. 79-82, 86-96.

סיכום שימושי וממצה של הנושא מופיע בספר שערך שלמה פישר, מהיבולות להשתלבות: החברה היהודית במרכז אירופה ובמערכה בתקופת ההשכלה והאמנסיפציה, ירושלים 1986, עמ' 116 — 124.

2. יעקב טלמון, אחרות ויהודי, ירושלים ותל אביב תשכ"ה, עמ' 236 — 237.

3. יעקב טלמון, "יהודים ומהפכה", בעידן האלימות, תל אביב 1974, עמ' 195. השווה גם: "קווים לאבחון המרכיב היהודי בהיסטוריה האוניברסלית", שם, עמ' 120 — 142, וכן, אחרות ויהודי, עמ' 237.

4. James W. Carey, "The Communications Revolution and the Professional Communicator", Sociological Review, 13, 1969, pp. 23-38.

5. לא רק חשיבתו של אייניס הייתה מקורית, גם דרך הצגתה של שיטתו החוקה מהמקובל. השיטה עולה מסדרה של רעיונות שהוצעו בהקשרים שונים, וביסוסה לא רק שאינו שיטתי, הוא גם בלתי מסודר. הטענות אקלקטיים ואסוציאטיביים ומלווים לעתים כסתירות פנימיות. שני קבצים הכוללים את מאמריו החשובים הם:

The Bias of Communication, Toronto 1951: Empire and Communication, Toronto.

6. Graham Storey, Reuter's Century, 1851-1951, London 1951, p. 18.

7. Marshall McLuhan, Understanding Media: The Extensions of Man, New York 1964, pp. 248, 255.

אין לטעות בהתאמה המיוחדת בין מינוחיו של מקלוהן לבין גישתו של אייניס. מקלוהן היה תלמידו המובהק של אייניס. בהזמנות מסוימת הצטנע מקלוהן בטענה, שתורתו אינה אלא הערת שוליים לכתביו של אייניס. התבטאות זו הייתה אולי בלתי מוצלחת, היות ותוקרים שונים אחדים ניצלו את עדותו של בעל הדבר בכדי לאשש את הערכתם המעטה למקלוהן.

8. Jacob Katz, Out of the Ghetto, p. 255.

9. הטענה מופיעה במאמרי שטרס פורסם, "אמצעים, צנורות וגבולות: תקשורת בצרפת וגרמניה במאות ה-10 — 12 על ספרות השאלות והתשובות". והשווה:

Marc Bloch, Feudal Society, Chicago 1974, p. 65.

שאול ניצבורג טוען, שהדואר היהודי פעל במרכז אירופה עד הרבע האחרון של